

O'ZBEKISTON MILLIY UNIVERSITETI JIZZAX FILIALI

ISSN 2181-3884

ZAMONAVIY ILMIY-TEXNIK TADQIQOTLAR

xalqaro jurnali

Vol. 2 No. 3

2026

**International Journal of
Contemporary Scientific
and Technical Research**

**Volume 2 Issue 3
2026**

**Zamonaviy ilmiy-texnik
tadqiqotlar xalqaro jurnali**

**3-son
2026**

**Международный журнал
современных научно-
технических
исследований**

**Том 2 Выпуск 3
2026**

MIRZO ULUG'BEK NOMIDAGI O'ZBEKISTON MILLIY UNIVERSITETINING JIZZAX FILIALI

Xalqaro ilmiy-elektron jurnali

Tahrir kengashi raisi:

P.f.d., prof., O.X. Turakulov

Bosh muharrir:

A.A. Abdumalikov

Tahrir kengashi mas'ul kotibi:

D.M. Jomurodov

Tahririyat hay'ati:

1. B.f.d., prof., S. Murodova (O'zMU Jizzax filiali, UZB)
2. P.f.n., prof., S. Usmanov (O'zMU Jizzax filiali, UZB)
3. T.f.n., dos., S. Tavboev (O'zMU Jizzax filiali, UZB)
4. F.f.d., prof., N. Djusupov (O'zDJTU, UZB)
5. T.f.d., dos., S. Ruzimov (TTPU, UZB)
6. P.f.d., prof., G. Lekerova (SKU, KZH)
7. DSc., Ali Coşkan (ASUI, TR)
8. T.f.d., prof., D. Irgasheva (TATU, UZB)
9. T.f.d., prof., I. Siddikov (NRU TIIAME, UZB)
10. T.f.n., dos., S. Eshkabilov (NDU, US)

Zamonaviy ilmiy-texnik tadqiqotlar xalqaro elektron jurnali (International Journal of Contemporary Scientific and Technical Research) O'zMU Jizzax filiali Kengashining qaroriga asosan tashkil etilib, 2022-yil 9-sentabrda O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №038200 raqami bilan ro'yxatidan o'tkazilgan, shuningdek davlatlararo standartlar talabi asosida O'zbekiston Milliy kutubxonasidan jurnal uchun 2181-3884 ISSN raqami olingan.

© "O'zMU Jizzax filiali" – 2023

Tahririyat manzili:

130100, Jizzax viloyati, Jizzax shahri,
Sh.Rashidov Shox ko'chasi, 259-uy.

XORIJIY TAJRIBALAR ASOSIDA TALABALARGA “INFORMATIKANING NAZARIY ASOSLARI” KURSINI O‘QITISHNING DASTURIY TA’MINOTINI TAKOMILLASHTIRISH MODELI

Xalilova Maftuna Ikrom qizi

Mustaqil izlanuvchi.

Annotatsiya.

Ushbu maqolada oliy ta’lim muassasalarida “Informatikaning nazariy asoslari” kursini o’qitishda foydalaniladigan dasturiy ta’minotni xorijiy tajriba asosida takomillashtirishning ilmiy-metodik asoslari tadqiq etiladi. Tadqiqotning dolzarbligi zamonaviy raqamli ta’lim muhitida avtomatlashtirilgan baholash vositalari talabaning yakuniy natijasini aniqlash bilan cheklanib, uning mantiqiy va algoritmik fikrlashidagi xatolarning kelib chiqish sabablarini yetarli darajada ochib bermasligi bilan izohlanadi. Xorijiy tajribadan JFLAP, Web-CAT va Intelligent Tutoring Systems yondashuvlari tanlab olinib, ularning funksional, didaktik va diagnostik imkoniyatlari qiyosiy tahlil qilindi. Tahlil asosida “Informatikaning nazariy asoslari” kursiga moslashtirilgan diagnostik-adaptiv dasturiy ta’minotning konseptual modeli ishlab chiqildi. Model topshiriqlar bazasi, talaba modeli, bilimlar bazasi, xatolar klassifikatori, semantik tahlil moduli, adaptiv feedback generatori va o’qituvchi analitikasi komponentlaridan tashkil topadi. Taklif etilayotgan modelda talaba javobini sintaktik, strukturaviy va semantik darajalarda tahlil qilish, xatoni sababiga ko’ra tasniflash hamda individual pedagogik qayta aloqa berish mexanizmi nazarda tutiladi. Maqolada modelning ilmiy yangiligi, pedagogik shart-sharoitlari va tajriba-sinov orqali tekshirish mezonlari ham asoslanadi.

Kalit so‘zlar: raqamli ta’lim, Informatikaning nazariy asoslari, dasturiy ta’minot, xorijiy tajriba, JFLAP, Web-CAT, Intelligent Tutoring Systems, mantiqiy xatolar, algoritmik xatolar, semantik tahlil, adaptiv ta’lim, pedagogik feedback, diagnostika.

МОДЕЛЬ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ ПРОГРАММНОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ ДЛЯ ОБУЧЕНИЯ СТУДЕНТОВ КУРСУ «ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ИНФОРМАТИКИ» НА ОСНОВЕ ЗАРУБЕЖНОГО ОПЫТА

Халилова Мафтуна Икром кизи

Независимый исследователь.

Аннотация.

В статье исследуются научно-методические основы совершенствования программного обеспечения, используемого при преподавании курса «Теоретические основы информатики» в высших образовательных учреждениях, с учётом зарубежного опыта. Актуальность исследования обусловлена тем, что в современной цифровой образовательной среде средства автоматизированного оценивания зачастую ограничиваются определением итогового результата студента и не позволяют в достаточной степени выявлять причины ошибок в его логическом и алгоритмическом мышлении. В качестве зарубежного опыта выбраны JFLAP, Web-CAT и подходы Intelligent Tutoring Systems, функциональные, дидактические и диагностические возможности которых подвергнуты сравнительному анализу. На основе проведённого анализа разработана концептуальная модель диагностико-адаптивного программного обеспечения, адаптированного к курсу «Теоретические основы информатики». Модель включает базу заданий, модель студента, базу знаний, классификатор ошибок, модуль семантического анализа, генератор адаптивной обратной связи и модуль преподавательской аналитики. Предлагаемая модель предусматривает анализ ответа студента на синтаксическом, структурном и семантическом уровнях, классификацию ошибок в зависимости от причин их возникновения и предоставление индивидуальной педагогической обратной связи. В статье также обосновываются научная новизна модели, педагогические условия её реализации и критерии экспериментальной проверки.

Ключевые слова: цифровое образование, теоретические основы информатики, программное обеспечение, зарубежный опыт, JFLAP, Web-CAT, Intelligent Tutoring Systems, логические ошибки, алгоритмические ошибки, семантический анализ, адаптивное обучение, педагогическая обратная связь, диагностика.

A MODEL FOR IMPROVING SOFTWARE SUPPORT FOR TEACHING THE COURSE “THEORETICAL FOUNDATIONS OF COMPUTER SCIENCE” TO STUDENTS BASED ON INTERNATIONAL EXPERIENCE

Xalilova Maftuna Ikrom qizi

Independent Researcher.

Abstract.

This article examines the scientific and methodological foundations for improving the software used to teach the course “Theoretical Foundations of Computer Science” in higher education institutions based on international experience. The relevance of the study stems from the fact that automated assessment tools in contemporary digital learning environments are often limited to evaluating students’ final results and do not sufficiently identify the underlying causes of errors in their logical and algorithmic thinking. JFLAP, Web-CAT, and Intelligent Tutoring Systems were selected as examples of international practice, and their functional, didactic, and diagnostic capabilities were comparatively analyzed. Based on this analysis, a conceptual model of diagnostic-adaptive software tailored to the “Theoretical Foundations of Computer Science” course was developed. The model consists of a task database, student model, knowledge base, error classifier, semantic analysis module, adaptive feedback generator, and teacher analytics component. The proposed model provides mechanisms for analyzing student responses at syntactic, structural, and semantic levels, classifying errors according to their causes, and delivering individualized pedagogical feedback. The article also substantiates the scientific novelty of the model, the pedagogical conditions for its implementation, and the criteria for its experimental validation.

Keywords: digital education, theoretical foundations of computer science, software, international experience, JFLAP, Web-CAT, Intelligent Tutoring Systems, logical errors, algorithmic errors, semantic analysis, adaptive learning, pedagogical feedback, diagnostics.

Kirish. Raqamli transformatsiya oliy ta’limda o’quv jarayonini tashkil etishning mazmuni va texnologik mexanizmlarini tubdan o’zgartirmoqda. Ayniqsa, informatika fanlarini o’qitishda raqamli vositalar faqat axborotni taqdim etuvchi resurs sifatida emas, balki talabani o’quv faoliyatini kuzatuvchi, natijalarini tahlil qiluvchi, xatolarini aniqlovchi va individual ta’limiy yordam ko’rsatuvchi pedagogik tizim sifatida qaralmoqda. Shu nuqtai nazardan, oliy ta’limda fundamental informatika fanlarini o’qitishga xizmat qiluvchi dasturiy ta’minotni takomillashtirish masalasi alohida ilmiy-amaliy ahamiyat kasb etadi.

“Informatikaning nazariy asoslari” kursi informatikaning fundamental tushunchalarini shakllantiruvchi fanlardan biri bo’lib, unda algoritmlar, mantiqiy amallar, formal tillar, avtomatlar, diskret modellar, algoritmik jarayonlar va ularning nazariy asoslari o’rganiladi. Mazkur kursni o’zlashtirish talabalardan nafaqat faktik bilimlarni egallashni, balki abstraktlashtirish, umumlashtirish, formalizatsiya qilish, sabab-natija bog’lanishlarini aniqlash va algoritmik ketma-ketlikni qurish kabi yuqori darajadagi kognitiv amallarni bajarishni talab qiladi.

Amaliyotda keng qo’llanilayotgan avtomatlashtirilgan test va baholash tizimlari o’qituvchining baholash yuklamasini kamaytirishi, natijalarni tezkor qayta ishlashi va talaba uchun tezkor javob berishi bilan muhim afzalliklarga ega. Biroq “javob noto’g’ri” degan signal talabani aynan qaysi bosqichda xato qilganini, xatoning mantiqiy yoki algoritmik sababini va uni qanday tuzatish kerakligini har doim ham ko’rsatmaydi.

Mazkur muammo raqamli ta’limning formativ baholash tamoyili bilan bevosita bog’liq. Formativ baholashda asosiy maqsad faqat natijani qayd etish emas, balki o’quv jarayonining keyingi bosqichini yaxshilash uchun diagnostik ma’lumotdan foydalanishdir. Shuning uchun “Informatikaning nazariy asoslari” kursida dasturiy ta’minotning asosiy funksiyasi avtomatik baholashdan tashqari, xatoni tushuntirish va talabani mustaqil tuzatishga yo’naltirishdan iborat bo’lishi lozim.

Tadqiqotning maqsadi – xorijiy tajribalarni qiyosiy tahlil qilish asosida “Informatikaning nazariy asoslari” kursini

o'qitishda foydalaniladigan dasturiy ta'minotni diagnostik, adaptiv va pedagogik feedback imkoniyatlari bilan takomillashtirishning konseptual modelini ishlab chiqish.

Tadqiqot vazifalari quyidagilardan iborat:

- "Informatikaning nazariy asoslari" kursining raqamli o'qitishdagi asosiy didaktik ehtiyojlarini aniqlash;
- JFLAP, Web-CAT va Intelligent Tutoring Systems tajribasini qiyosiy tahlil qilish;
- talabalarning mantiqiy va algoritmik xatolarini diagnostika qilish mezonlarini ishlab chiqish;
- dasturiy ta'minotning funksional komponentlarini belgilash;
- semantik tahlil va adaptiv feedback mexanizmini konseptual jihatdan asoslash;
- taklif etilayotgan modelni tajriba-sinov orqali tekshirish uchun mezon va ko'rsatkichlarni ishlab chiqish.

2. TADQIQOT METODOLOGIYASI

Tadqiqotning metodologik asosini tizimli yondashuv, qiyosiy tahlil, pedagogik modellashtirish, funksional tahlil va diagnostik modellashtirish tashkil etdi. Xorijiy dasturiy vositalar tanlanishida ularning bevosita informatika va kompyuter fanlarini o'qitishda qo'llanilishi, interaktivlik darajasi, avtomatik baholash imkoniyati, feedback mexanizmi va "Informatikaning nazariy asoslari" kursiga moslashtirish imkoniyati mezon sifatida qabul qilindi.

JFLAPning tanlanishi uning formal tillar va avtomatlar nazariyasini interaktiv va vizual o'rganishga yo'naltirilganligi bilan izohlanadi. Duke University materiallarida JFLAP formal tillar va avtomatlar bo'yicha interaktiv o'quv vositasi sifatida tavsiflanadi; u chekli avtomatlar, pushdown avtomatlar, Turing mashinalari, grammatikalar va boshqa formal modellar bilan tajriba o'tkazish imkonini beradi [1; 2].

Web-CAT tajribasi avtomatik testlash va dasturlash topshiriqlarini baholashning texnologik mexanizmlarini o'rganish uchun metodik manba sifatida olindi. ITS yondashuvi esa talabani bilim holatini modellashtirish, individual yordam ko'rsatish va feedbackni moslashtirish imkoniyatlari nuqtai nazaridan tahlil qilindi. 2025-yildagi sistematik sharhlar ITS va AI-yordamli feedbackning ta'limdagi imkoniyatlari bilan birga o'qituvchining tizimni loyihalash va feedback sifatini nazorat qilishdagi rolini ham alohida ko'rsatadi [3; 4].

Tadqiqotda mavjud dasturiy vositalarning tayyor funksiyalarini aynan ko'chirish emas, balki ularning didaktik jihatdan samarali elementlarini yagona pedagogik-dasturiy modelga integratsiya qilish tamoyili asos qilib olindi.

3. XORIJIY TAJRIBANING QIYOSIY TAHLILI

3.1. JFLAP tajribasi

JFLAP (Java Formal Languages and Automata Package) formal tillar va avtomatlar nazariyasini o'rganish uchun ishlab chiqilgan interaktiv dasturiy vositadir. Rasmiy manbalarda u formal tillar va avtomatlar bo'yicha o'quv jarayoniga vizual va amaliy elementlarni kirituvchi vosita sifatida tavsiflangan. Talaba avtomatni grafik shaklda qurishi, kirish satrlarini sinashi va bajarilish jarayonini kuzatishi mumkin [1].

JFLAPning ilmiy-pedagogik ahamiyati shundaki, u abstrakt formal tushunchalarni bevosita manipulyatsiya qilinadigan modellar orqali o'rganishga imkon beradi. Masalan, NFAni DFAga aylantirish, grammatikalar bilan ishlash yoki avtomatning muayyan satrni qabul qilish-qilmasligini tekshirish jarayonlari vizual tarzda bajariladi. Duke University materiallarida JFLAP formal tillar va avtomatlar bo'yicha keng qo'llanadigan ta'lim vositasi sifatida ko'rsatiladi [2].

Biroq JFLAP tajribasidan olinadigan asosiy xulosa uning barcha mantiqiy xatolarni avtomatik tarzda pedagogik jihatdan izohlashi emas, balki abstrakt nazariy tushunchalarni interaktiv modellashtirish va tezkor tekshirishga imkon berishidir. Demak, mazkur tajribani takomillashtirish modelida "interaktiv modellashtirish" komponenti alohida o'rin egallashi kerak.

3.2. Avtomatik testlash tajribasi

Dasturlash ta'limida avtomatik testlash tizimlari talabani bilim holatini turli test holatlarida tekshirish, natijani avtomatik baholash va topshiriqni qayta bajarish imkonini beradi. Bunday yondashuvning kuchli tomoni – natijani tezkor va nisbatan obyektiv aniqlashdir. Shu bilan birga, testdan o'tmagan kodning pedagogik sababini tushuntirish masalasi alohida mexanizmni talab qiladi.

"Informatikaning nazariy asoslari" kursida esa topshiriqlarning bir qismi kod yozishga emas, balki formal va mantiqiy model yaratishga qaratilgan. Shuning uchun avtomatik testlash mexanizmini semantik va strukturaviy tahlil bilan birlashtirish zarur. Bu holat taklif etilayotgan dasturiy ta'minot modelining muhim farqlovchi belgisi hisoblanadi.

3.3. Intelligent Tutoring Systems tajribasi

Intelligent Tutoring Systems talabani bilim holatini modellashtirish, topshiriqlarni individual moslashtirish va pedagogik feedback berishga qaratilgan. 2025-yilda e'lon qilingan sistematik sharh ITS doirasida feedback turlarini, ta'lim kontekstlarini va o'qituvchi hamda talaba nuqtai nazarlarini tahlil qilib, ayniqsa, feedback sifatini loyihalash va tekshirishda o'qituvchilar ishtirokini kuchaytirish zarurligini ko'rsatadi [3].

AI-yordamli feedback bo'yicha 2025-yilgi sistematik sharhda ham feedbackning topshiriq, jarayon, o'zini boshqarish va boshqa darajalarda qo'llanilishi hamda uning o'quvchi faoliyatiga ijobiy ta'sir ko'rsatishi mumkinligi qayd etilgan; shu bilan birga, algoritmning shaffofligi muhim masala sifatida ko'rsatiladi [4].

Shu asosda bizning modelda ITSning uchta elementi o'zlashtiriladi: talaba modeli, adaptiv topshiriq va feedback generatori. Biroq feedback pedagogik jihatdan nazorat qilinadigan va o'qituvchi tomonidan tahrirlanadigan bo'lishi kerak.

4. DASTURIY TA'MINOTNI TAKOMILLASHTIRISHNING KONSEPTUAL MODEL

Tadqiqotning asosiy natijasi sifatida “Informatikaning nazariy asoslari” kursi uchun diagnostik-adaptiv dasturiy ta’minotning konseptual modeli taklif qilinadi. Model “talaba – dasturiy muhit – o’qituvchi” uchligi asosida quriladi. Dasturiy muhit talabani javobini qayta ishlaydi, bilim va xatolar modeli bilan taqqoslaydi, mos feedbackni shakllantiradi va o’qituvchiga umumlashtirilgan diagnostik ma’lumotlarni beradi.

Modelning birinchi komponenti – topshiriqlar bazasi. Unda mavzu, murakkablik darajasi, topshiriq turi, kutilayotgan bilim natijasi, etalon javob va tipik xatolar haqidagi metama’lumotlar saqlanadi. Topshiriqlar oddiy testlardan tashqari mantiqiy ifodalar, algoritmlar, blok-sxemalar, formal modellar va vaziyatli masalalarni ham qamrab olishi lozim.

Ikkinchi komponent – talaba modeli. Unda talabani mavzular bo’yicha o’zlashtirish darajasi, avvalgi xatolari, urinishlar soni, mustaqil tuzatish darajasi va feedbackga bo’lgan ehtiyoji haqidagi ma’lumotlar shakllantiriladi.

Uchinchi komponent – bilimlar bazasi. U kursning asosiy tushunchalari, qoidalari, mantiqiy munosabatlari, algoritmik andozalari va ular o’rtasidagi bog’lanishlarni ifodalaydi. Mazkur bilimlar bazasi semantik tahlil uchun tayanch model vazifasini bajaradi.

To’rtinchi komponent – xatolar klassifikatori. U aniqlangan xatoni sintaktik, strukturaviy, semantik, mantiqiy, algoritmik yoki konseptual kategoriya bilan bog’laydi.

Beshinchi komponent – semantik tahlil moduli. Bu modul talaba javobining mazmunini etalon bilim modeli bilan taqqoslaydi. Masalan, mantiqiy ifodada AND va OR operatorlarining o’rni, algoritm bosqichlarining sabab-natija munosabati yoki avtomat holatlarining o’zaro bog’lanishi tekshiriladi.

Oltinchi komponent – adaptiv feedback generatori. Feedback talabani xato turiga, avvalgi urinishlariga va o’zlashtirish darajasiga moslashtiriladi. Yetarli bo’lmagan javobga birdan tayyor yechim berish o’rniga tizim avval yo’naltiruvchi maslahat, keyin tushuntiruvchi feedback va zarurat bo’lsa, namunaviy yechimga olib boruvchi ko’rsatma beradi.

Yettinchi komponent – o’qituvchi analitikasi. O’qituvchi guruh bo’yicha eng ko’p uchraydigan xatolar, mavzular kesimidagi o’zlashtirish, topshiriqlarning murakkabligi va individual talabalar dinamikasini ko’rishi mumkin.

1-jadval. Xorijiy dasturiy vositalarning taklif etilayotgan model uchun didaktik komponentlari

Vosita/tajriba	Asosiy imkoniyat	Kuchli jihat	Modelga integratsiya qilinadigan komponent
JFLAP	Formal modellarni vizual qurish va simulyatsiya qilish	Interaktivlik va vizualizatsiya	Interaktiv modellashtirish
Avtomatik testlash	Kod va natijalarni test qilish	Tezkor avtomatik baholash	Avtomatik tekshiruv
ITS	Talabaga moslashtirilgan ta’lim va feedback	Individual yondashuv	Talaba modeli va adaptiv feedback
AI-yordamli feedback	Javob va jarayon bo’yicha tavsiya	Tezkor va ko’p darajali feedback	Feedback generatori, o’qituvchi nazorati

5. XATOLARNI DIAGNOSTIKA QILISH MODEL

Taklif etilayotgan tizimda xato diagnostikasi to’rt bosqichda amalga oshiriladi. Birinchi bosqichda javobning sintaktik to’g’riligi tekshiriladi. Ikkinchi bosqichda javobning strukturasi va elementlar o’rtasidagi bog’lanish tahlil qilinadi. Uchinchi bosqichda javobning mazmuniy-semantik mosligi aniqlanadi. To’rtinchi bosqichda aniqlangan xato pedagogik kategoriya bilan bog’lanadi va mos feedback tanlanadi.

Masalan, talaba “A AND B” ifodasini “A OR B” bilan almashtirsa, bu faqat belgining xatosi sifatida emas, balki mantiqiy bog’lanish xatosi sifatida tasniflanishi mumkin. Agar talaba algoritmda shartni tekshirish bosqichini natijani chiqarishdan keyin joylashtirsa, tizim strukturaviy-algoritmik xatoni aniqlaydi. Agar talaba “deterministik avtomat” va “nodeterministik avtomat” tushunchalarini mazmunan chalkashtirsa, semantik-konseptual xato qayd etiladi.

Shunday qilib, diagnostika “noto’g’ri javob”ni qayd etishdan “xatoning turi – sababi – pedagogik yechim” zanjiriga o’tadi. Bu yondashuv maqolaning asosiy ilmiy-metodik taklifini tashkil etadi.

2-jadval. Xatolar tipologiyasi va diagnostik mexanizmlar

Xato turi	Misol	Aniqlash usuli	Pedagogik feedback
Sintaktik	Formula yoki belgi noto’g’ri kiritilgan	Sintaktik analiz	Xato joyini ko’rsatish
Strukturaviy	Algoritm qadamlarining tartibi buzilgan	Graf va ketma-ketlik tahlili	Muammoli qadamga ishora
Mantiqiy	AND/OR yoki NOT noto’g’ri qo’llangan	Mantiqiy model	Qoidani va qarama-qarshi misolni ko’rsatish
Semantik	Tushuncha noto’g’ri talqin qilingan	Bilimlar bazasi bilan taqqoslash	Tushunchaning asosiy belgilarini eslatish

Algoritmik	Algoritm maqsadga olib bormaydi	Simulyatsiya	Algoritmning muhim bosqichini qayta ko'rib chiqish
Konseptual	Masalaga mos model tanlanmagan	Bilimlar grafigi	Yo'naltiruvchi savol

6. ADAPTIV FEEDBACK ALGORITMI

Feedbackning pedagogik samaradorligi uning mavjudligi bilan emas, mazmuni va berilish vaqtiga mosligi bilan belgilanadi. Shu sababli modelda uch darajali feedback mexanizmi taklif qilinadi. Birinchi darajada tizim xatoni bevosita ochib bermasdan, talabani qayta tekshirishga yo'naltiradi. Ikkinchi darajada qoida yoki tushuncha izohlanadi. Uchinchi darajada esa analogik misol yoki yechimning umumiy algoritmi beriladi.

Feedback darajasi talabani oldingi urinishlari bilan bog'lanadi. Masalan, birinchi urinishda faqat "mantiqiy operatorni tekshiring" degan maslahat beriladi. Ikkinchi urinishda AND va OR operatorlarining farqi qisqa izohlanadi. Uchinchi urinishda esa mos mantiqiy jadval yoki analogik misol taqdim etiladi. Bu mexanizm tayyor javobni berishdan ko'ra, talabani mustaqil tuzatish faoliyatini rag'batlantiradi.

Feedback generatori o'qituvchi tomonidan oldindan tasdiqlangan pedagogik shablonlar asosida ishlashi, zarur hollarda avtomatik yaratilgan tavsiyani o'qituvchi tahrirlashi mumkin bo'lishi kerak. Bu talab, ayniqsa, AI-yordamli ta'lim vositalarida mazmunli aniqlik va pedagogik javobgarlikni ta'minlash uchun muhimdir.

7. DASTURIY TA'MINOTNING FUNKSIONAL ARXITEKTURASI

Taklif etilayotgan arxitektura modul tamoyiliga asoslanadi. Foydalanuvchi interfeysi talabani topshiriqni bajarishi va feedbackni ko'rishini ta'minlaydi. Diagnostika serveri javobni tahlil qiladi. Bilimlar bazasi va xatolar bazasi tahlil natijalarini talqin qilish uchun foydalaniladi. Talaba modeli esa individual o'quv trayektoriyasini shakllantiradi.

Arxitekturaning kirish qismiga topshiriq va talaba javobi kiradi. Tahlil qismida javob formati aniqlanadi, sintaktik va strukturaviy tahlil bajariladi, so'ng semantik moslik tekshiriladi. Chiqish qismida xato klassifikatsiyasi, feedback, qayta topshirish imkoniyati va o'qituvchi uchun analitik ma'lumot hosil qilinadi.

Mazkur arxitektura kelgusida Moodle yoki boshqa LMS bilan integratsiya qilinishi mumkin. Bunda LMS foydalanuvchi va kurs ma'lumotlarini boshqaradi, taklif etilayotgan modul esa chuqur diagnostika va adaptiv feedback funksiyalarini bajaradi.

8. O'QITUVCHI ANALITIKASI VA RAQAMLI MONITORING

O'qituvchi uchun analitik modul uch darajadagi ma'lumotni taqdim etishi mumkin: individual, guruh va mavzuli. Individual darajada talabani xatolari, urinishlari va rivojlanish dinamikasi ko'rsatiladi. Guruh darajada eng ko'p takrorlangan xatolar va o'zlashtirishdagi umumiy muammolar aniqlanadi. Mavzuli darajada esa qaysi mavzular bo'yicha qo'shimcha metodik yordam zarurligi belgilanadi.

Masalan, guruhdagi talabalarining katta qismida formal mantiq mavzusida mantiqiy bog'lanishlarni chalkashtirish kuzatilsa, o'qituvchi mazkur mavzu bo'yicha qo'shimcha vizual mashqlar tashkil qilishi mumkin. Agar faqat ayrim talabalar konseptual xatolarni takrorlasa, tizim ularga individual qo'shimcha topshiriqlar tavsiya qiladi.

Bunday analitika raqamli ta'limni "raqamlashtirilgan nazorat" bosqichidan "ma'lumotlarga asoslangan pedagogik boshqaruv" bosqichiga olib o'tish imkonini beradi.

9. MODELNING ILMIY YANGILIGI

Taklif etilayotgan modelning ilmiy yangiligi bir necha jihatda namoyon bo'ladi. Birinchidan, "Informatikaning nazariy asoslari" kursida dasturiy ta'minotni takomillashtirish masalasi faqat avtomatik baholash nuqtai nazaridan emas, balki diagnostika, adaptiv o'qitish va pedagogik feedbackning yagona tizimi sifatida qaraladi.

Ikkinchidan, talabani xatosi yakuniy natijaning noto'g'riligi sifatida emas, balki sintaktik, strukturaviy, mantiqiy, semantik, algoritmik yoki konseptual diagnostik birlik sifatida tasniflanadi.

Uchinchidan, xorijiy tajribadagi interaktiv modellashtirish, avtomatik testlash va individual feedback elementlari yagona konseptual arxitekturaga integratsiya qilinadi.

To'rtinchidan, feedback darajasini talabani oldingi urinishlari va xato turiga qarab moslashtirish mexanizmi taklif etiladi.

Beshinchidan, o'qituvchi analitikasi orqali dasturiy diagnostika natijalarini pedagogik qaror qabul qilish jarayoniga integratsiya qilish mexanizmi ishlab chiqiladi.

Shu jihatlar maqolaning 13.00.06 – Raqamli ta'lim nazariyasi va metodikasi ixtisosligi bilan bevosita bog'lanishini ta'minlaydi.

10. PEDAGOGIK SHART-SHAROITLAR

Modelni samarali joriy etish uchun bir qator pedagogik shart-sharoitlar zarur. Birinchi shart – topshiriqlarni kompetensiyaga yo'naltirilgan tarzda loyihalash. Topshiriq faqat bilimni eslab qolishni emas, balki mantiqiy va algoritmik amalni bajarishni talab qilishi kerak.

Ikkinchi shart – xatolar bilimlar bazasini shakllantirish. Har bir muhim mavzu bo'yicha tipik xatolar, ularning belgilari va mos pedagogik feedback shablonlari ishlab chiqiladi.

Uchinchi shart – o'qituvchining tizimdagi faol rolini saqlash. Avtomatlashtirish o'qituvchini pedagogik jarayondan

chiqarib yubormasligi, aksincha, unga aniqroq diagnostik ma'lumot taqdim etishi kerak.

To'rtinchi shart – talabning raqamli kompetensiyasi va tizimdan foydalanish bo'yicha metodik tayyorgarligini ta'minlash.

Beshinchi shart – ma'lumotlarning xavfsizligi, talaba ma'lumotlaridan mas'uliyatli foydalanish va AI-yordamli feedbackning pedagogik nazoratini ta'minlash.

11. TAJRIBA-SINOVNI TASHKIL ETISH MODEL

Taklif etilayotgan konseptual modelning samaradorligini empirik tekshirish uchun tajriba va nazorat guruhlaridan foydalanish mumkin. Tajriba guruhida kursning tanlangan mavzulari taklif etilayotgan diagnostik-adaptiv dasturiy ta'minot yordamida, nazorat guruhida esa an'anaviy yoki mavjud raqamli vositalar asosida o'qitiladi.

Tajriba-sinovda boshlang'ich diagnostika, oraliq monitoring va yakuniy diagnostika bosqichlari tashkil etiladi. Natijalarni baholashda faqat yakuniy ball emas, balki mantiqiy va algoritmik xatolar soni, xatoni mustaqil tuzatish ulushi, qayta urinishlar soni, topshiriqni bajarish vaqti va mavzu bo'yicha bilimlarni qo'llash darajasi hisobga olinadi.

Asosiy mezonlar quyidagicha ifodalanishi mumkin: diagnostik aniqlik, mustaqil tuzatish darajasi, feedbackdan keyingi natija, algoritmik topshiriqlarni bajarish sifati, mantiqiy topshiriqlardagi xatolar dinamikasi va talabning o'quv motivatsiyasi.

Mazkur maqolada tajriba-sinov natijalari sun'iy ravishda keltirilmaydi. Empirik samaradorlik alohida tajriba-sinov tadqiqotida real ma'lumotlar asosida aniqlanishi lozim. Bu ilmiy natijalarning ishonchligini ta'minlash uchun muhim metodologik talabdir.

12. MUHOKAMA

Xorijiy tajriba tahlili shuni ko'rsatadiki, nazariy informatika fanlarini o'qitishda dasturiy vositaning qiymati faqat uning texnik imkoniyatlari bilan belgilanmaydi. JFLAP misolida interaktiv vizual modellash tirish abstrakt tushunchalarni konkret operatsiyalar orqali o'rganishga yordam beradi. ITS tajribasi esa individual feedback va talaba modelining ahamiyatini ko'rsatadi. Avtomatik testlash yondashuvi tezkor nazoratni ta'minlaydi.

Biroq mazkur elementlarni alohida-alohida qo'llash kutilgan pedagogik natijani to'liq bermasligi mumkin. Taklif etilayotgan modelning farqi ularni yagona diagnostik-adaptiv siklga birlashtirishdan iborat. Bu sikl "topshiriq → javob → diagnostika → xato sababi → feedback → qayta urinish → monitoring" ko'rinishida ishlaydi.

Modelning yana bir muhim jihati – o'qituvchi rolini saqlab qolishdir. So'nggi tadqiqotlar ITS va AI-yordamli feedback tizimlarida o'qituvchining feedbackni loyihalash, tekshirish va pedagogik sifatini nazorat qilishdagi rolini muhim deb ko'rsatmoqda [3; 4]. Shu sababli taklif etilayotgan tizim "o'qituvchini almashtiruvchi" emas, balki "o'qituvchining diagnostik imkoniyatlarini kengaytiruvchi" raqamli vosita sifatida qaraladi.

Modelning cheklovi shundaki, semantik diagnostika uchun sifatli bilimlar bazasi va xatolar klassifikatsiyasi talab etiladi. Bundan tashqari, barcha ochiq turdagi javoblarni avtomatik baholash murakkab bo'lishi mumkin. Shu sababli dastlabki prototipni mantiqiy formulalar, algoritmlar, blok-sxemalar va formal modellar kabi nisbatan strukturali topshiriqlardan boshlash maqsadga muvofiq.

13. XULOSA

Tadqiqot natijasida xorijiy tajribalar asosida talabalarga "Informatikaning nazariy asoslari" kursini o'qitishning dasturiy ta'minotini takomillashtirishga qaratilgan diagnostik-adaptiv model taklif etildi. Model JFLAP tajribasidagi interaktiv modellash tirish, avtomatik testlashdagi tezkor nazorat va ITSdagi individual feedback tamoyillarini yagona pedagogik-dasturiy arxitekturaga birlashtiradi.

Taklif etilgan modelning asosiy ilmiy-metodik natijasi talabning xatosini faqat baholash natijasi sifatida emas, balki o'quv faoliyatini keyingi bosqichda takomillashtirish uchun diagnostik ma'lumot sifatida talqin qilishdan iborat. Bunda sintaktik, strukturaviy, mantiqiy, semantik, algoritmik va konseptual xatolarni farqlash hamda har biriga mos feedback berish nazarda tutiladi.

Modelni amaliyotga joriy etish natijasida talabning mustaqil xato ustida ishlashi, o'qituvchining individual diagnostika imkoniyatlari va raqamli ta'lim muhitining adaptivligi oshishi kutiladi. Shu bilan birga, ushbu xulosalar konseptual model natijasidir; modelning real pedagogik samaradorligi tajriba-sinov orqali aniqlanishi lozim.

Kelgusidagi tadqiqotlarda modelning dasturiy prototipini yaratish, xatolar bilimlar bazasini ishlab chiqish, semantik tahlil algoritmini takomillashtirish, LMS bilan integratsiyani ta'minlash va tajriba-sinov natijalari asosida modelning pedagogik samaradorligini statistik jihatdan baholash rejalashtiriladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Rodger S. H., Finley T. J. *JFLAP: An Interactive Formal Languages and Automata Package*. – Jones & Bartlett Learning, 2006.
2. Cavalcante R., Finley T., Rodger S. H. A Visual and Interactive Automata Theory Course with JFLAP 4.0 // *SIGCSE Bulletin*. – 2004. – DOI: 10.1145/1028174.971349.
3. Dermevald D., Isotani S. Use of Feedback in Intelligent Tutoring Systems: A Systematic Literature Review // *Interactive Learning Environments*. – 2025. – DOI: 10.1080/10494820.2025.2565681.
4. Unraveling the Mechanisms and Effectiveness of AI-Assisted Feedback in Education: A Systematic Literature

Review // *Computers and Education Open*. – 2025. – Vol. 9. – Article 100284. – DOI: 10.1016/j.caeo.2025.100284.

5. Létourneau A., Deslandes Martineau M., Charland P., Karran J. A., Boasen J., Léger P. M. A Systematic Review of AI-Driven Intelligent Tutoring Systems (ITS) in K-12 Education // *npj Science of Learning*. – 2025. – Vol. 10. – Article 29. – DOI: 10.1038/s41539-025-00320-7.

6. Rodger S. H., Lim J., Reading S. Increasing Interaction and Support in the Formal Languages and Automata Theory Course // *ITiCSE*. – 2007. – DOI: 10.1145/1268784.1268803.

7. Rodger S. H. Learning Automata and Formal Languages Interactively with JFLAP // *ITiCSE Working Group Reports*. – 2006. – DOI: 10.1145/1140124.1140270.

8. Edwards S. H., Pérez-Quiñones M. A. Web-CAT: A Web-Based Center for Automated Testing. – Virginia Tech.

9. Moodle Documentation. Quiz and Assessment Functionality [Electronic resource]. – Moodle.org.

10. Duke University. *CompSci 334: Formal Language and Automata with Applications*. – Spring 2026: Syllabus.